№ 3(54) 2011

НАУКОВИЙ ВІСНИК НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ (ЕКОНОМІКА, ПРАВО)

Державна податкова адміністрація України

НАУКОВИЙ ВІСНИК

Національного університету державної податкової служби України

(економіка, право)

№ 3(54) 2011

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор
Мельник П.В.,
доктор економічних наук, професор

Заступник головного редактора
Тарангул Л.Л.,
доктор економічних наук, професор

Заступник головного редактора
Цимбал П.В.,
доктор юридичних наук, професор

Відповідальний секретар
Василькова Т.В.,
кандидат економічних наук, доцент

Андрущенко В.Л.,
доктор економічних наук, професор
Бахін В.П.,
доктор юридичних наук, професор
Білоус В.Т.,
доктор юридичних наук, професор
Варналій З.С.,
доктор економічних наук, професор
Воронова Л.К.,
доктор юридичних наук, професор
Галянтич М.К.,
доктор юридичних наук, доцент
Гончаренко В.В.,
доктор економічних наук, професор
Горленко І.О.,
доктор географічних наук, професор
Дедекаєв В.А.,
доктор економічних наук, професор
Долгий О.А.,
доктор наук з державного управління, професор
Костіна Н.І.,
доктор економічних наук, професор
Лисенко В.В.,
доктор юридичних наук, професор
Нечай А.А.,
доктор юридичних наук
Ніколаєв В.П.,
доктор економічних наук, професор
Онишко С.В.,
доктор економічних наук, професор
Попович В.М.,
доктор юридичних наук, професор
Ріппа С.П.,
доктор економічних наук, професор
Тимченко Л.Д.,
доктор юридичних наук, професор
Чугаєв А.О.,
доктор економічних наук, професор
Шишка Р.Б.,
доктор юридичних наук, професор

Рекомендовано до друку Вченою радою Національного університету ДПС України, протокол № 1 від 29 серпня 2011 року.

Фахове видання економічного та юридичного спрямування
(постанова президії ВАКу України від 10 лютого 2010 р. № 1-05/1)

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів.
За точність викладеного матеріалу відповідальність покладається на авторів.
Рукописи рецензуються редакційною колегією.
Зміни тексту та скорочення, що впливають на зміст матеріалів, а також їх перейменування вносяться редакцією за погодженням авторів.
При передруку матеріалів посилання на "Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)" обов'язкове

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 13430-2314 ПР від 10.12.2007 р.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ ТА ВИДАВЦЯ: вул. Карла Маркса, 31, м. Ірпінь, Київська обл., Україна, 08201.
Тел. (04497) 60-9-94,
e-mail: visnik@asta.edu.ua. Веб-сайт: www.asta.edu.ua.

© Національний університет державної податкової служби України, 2011

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ДЕРЖАВНОЇ
ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ (ЕКОНОМІКА, ПРАВО)**

Засновник та видавець	Щоквартальний науковий журнал	Заснований у травні 1997 р.	№ 3 (54) 2011
Національний університет державної податкової служби України			

УДК 33/34 + 657

ЗМІСТ

Економіка

Онишко С.В., БІлоус І.В Взаємозв'язок інноваційних і модернізаційних процесів як генератор накопичення суспільного капіталу.....4
Куценко В.О. Детермінанти трудової міграції населення України.....11
Онуфрик М. С. Податкове регулювання економічної діяльності в Україні.....20
Поснова Т.В. Вплив соціальних факторів на стан економічної безпеки.....27

Фінанси, грошовий обіг і кредит

Тарангул Л.Л., Серебрянський Д.М., Новицька Н.В. Ефективність бюжетно-податкової підтримки національної економіки України..... 34
Костіна Н.І., Присяжнюк О.П. Підвищення рівня капіталізації банків як індикатор розвитку фінансової системи України..... 44
Гребенюк Л.А. Стратегічні цілі банківського кредитування малого бізнесу в Україні.....51
Бугай Т.В. Особливості бюджетного процесу в Україні.....56
Поляков М.Й. Джерела фінансування розвитку галузі зв'язку та потенціал їх нарощування.....65
Сіроткіна О.О. Роль процентного каналу у механізмі трансмісії грошових потоків.....76

Податки

Дедекаєв В.А., Коломієць Т.А. Проблеми корегування податкової політики в Україні.....83
Романюк М.В. Податкові важелі впливу на амортизаційну політику підприємства в Україні.....92
Матухно М.О. Стан впровадження системи електронного контролю в адмініструванні податку на додану вартість.....99
Коноваленко Н.В. Інвестиційний податковий кредит як інструмент фінансування діяльності промислових підприємств.....106

Облік, аналіз і аудит

Мискін Ю.І., Ткаченко С.А. Бюджетування в управлінні інноваційним розвитком переробних підприємств АПК.....112
Михасик О.Д. Види безготівкових розрахунків в іноземній валюті 117

Ірпінь – 2011

Самбурська Н.І. Витрати на ремонт і поліпшення основних засобів підприємств: аспекти обліку та оподаткування....124

Право

Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право; теорія права

Касьяненко Л.М. Класифікація процесуальних фінансово-правових норм....131
Новицький А.М., Антипенко І.В. Інформаційно-правове забезпечення обліку та реєстрації нерухомого майна в Україні....139
Печуляк В.П. Правове регулювання підприємницької діяльності у сфері лісогосподарства....146
Чеховська І. В. Удосконалення системи профілактики сімейного неблагополуччя: організаційно-правовий аспект....152
Литвин Н.А. Людиноцентристське призначення функцій державно-управлінських відносин....162
Ковтун В.М. Світовий досвід правового регулювання фінансової відповідальності за порушення податкового законодавства....168
Гордійчук В.В. Застосування порядку митного оформлення транспортних засобів....175
Никитченко Н.В. Захист інтересів суб'єктів господарювання як платників податків....182
Блащук Н.І. Особливості адміністрування туристичного збору в Україні....188
Бірюкова І.Г. Сутність поняття фінансового моніторингу: правовий аспект....196
Негреша Д.М. Правові засади діяльності апарату Верховної Ради України....202
Поночовна-Рисак Т.М. Ціннісні орієнтації майбутніх податкових інспекторів....208
Пригоцький В.А., Стріяшко Г.М. Вирішення спорів у податковій сфері....214
Журавський О.А. Фактори впливу на виникнення податкових спорів....220
Крикун В.Б. Роль податкових пільг у здійсненні антикризового адміністративно-правового регулювання економіки України....225

Кримінальне право, кримінальний процес і криміналістика

Власова Г. П. Розв'язання конфліктів у кримінальному процесі 232
Потомська Н.А., Дирдін М.Є., Лісова Н.В. Визнання електронного документа як доказу у кримінальному процесі України....238
Гмирко В. П. Професійні виконавці процесуальних функцій обвинувачення, захисту й правосуддя як носії діяльності доказування....244
Сич В.О. Юридичні клініки як суб'єкти надання правової допомоги громадянам у кримінальних справах....250
Коваленко О.В. Повторність злочинів: особливості регламентації 255
Савенков О.В. Правові наслідки самообмови при реабілітації особи....261
Мельник П.В. Професійні ризики: щляхи запобігання та нейтралізації....267
Андріященко О.Р. Значення способу вчинення злочинів у їх розкритті та розслідуванні....273
Нітченко Ю.В. Організація планування слідчих дій при розслідуванні податкових злочинів....279

Галян С.В. Виникнення і розвиток фіскальних органів та їх роль у стягненні податків.....286

Міжнародне право

Мамедова Ж.И. Международно-правовые аспекты сотрудничества ООН и Азербайджанской Республики.....294

Алиев Э.Р. Особенности государственного суверенитета в современном международном праве.....302

Цивільне та господарське право

Амеліна А. С. Поняття, сутність і значення представництва в цивільному праві України.....310

УДК 336.221.4:336.14(477)

Л. Л. Тарангул,
доктор економічних наук,
Д. М. Серебрянський,
кандидат економічних наук,
Н. В. Новицька,
Національний університет ДПС України

ЕФЕКТИВНІСТЬ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПІДТРИМКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У роботі здійснено аналіз ефективності бюджетно-податкової підтримки національної економіки на базі даних міжгалузевого балансу України за допомогою кластерного та кореляційно-регресійного аналізу, що дав можливість виявити ті види діяльності, в яких ефективність державної підтримки супроводжується позитивними імпульсами на суміжні види діяльності, та ті, в яких така підтримка не призводить до позитивних економічних зрушень. Зроблено висновки про пріоритетні ВЕДи для бюджетно-податкової підтримки.

In the paper was analyzed the effectiveness of fiscal support to the national economy on the basis of Ukrainian interindustry balance data by cluster and correlation-regression analysis, which enabled to identify those activities in which the effectiveness of state support is accompanied by positive impulses on related activities and those in which such support does not lead to positive economic developments. The conclusion was made about priority industries for fiscal support.

Ключові слова: *державна підтримка, бюджетна підтримка, податкове стимулювання, податкове регулювання, бюджетні субсидії, бюджетні дотації, податкові пільги.*

Видатки на економічну діяльність є досить дискусійною складовою балансу державних фінансів. Існують неоднозначні думки стосовно доцільності витрачання бюджетних коштів на стимулювання чи підтримку національних економік, періоду їх активного застосування та ін. Як показує світова практика, в період економічного зростання видатки на економічну діяльність поступово зменшуються й питання щодо їх застосування не актуалізуються. Під час фінансово-економічної кризи все навпаки: центральні уряди намагаються максимально, в межах запасу фінансової міцності, а в окремих випадках і виходячи за такі межі, підтримувати національну економіку через надання бюджетної підтримки та широке використання податкових пільг з метою стимулювання економічної активності бізнесу.

© *Тарангул Л. Л., Серебрянський Д. М., Новицька Н. В., 2011*

Україна, фінансова система якої досить сильно похитнулася в період фінансово-економічної кризи, не є винятком. Національна економіка потребує значної бюджетно-податкової підтримки, тому актуалізується питання оцінки ефективності застосування бюджетно-податкового механізму в підтримці й стимулюванні національної економіки, що і є метою даного дослідження.

Спроби провести комплексне дослідження проблематики бюджетно-податкової підтримки (стимулювання) національної економіки у вітчизняній практиці були, але потрібно зазначити, що оцінка ефективності таких заходів у більшості випадків не надається. Окремі теоретичні напрацювання вітчизняних науковців свідчать, що ця проблема комплексно виходить на стадію суспільного обговорення, особливо в умовах фінансово-економічної кризи та незбалансованості системи державних фінансів.

Важливий доробок у напрямі ефективності податкової підтримки мають такі вітчизняні науковці: Вишневський В. П., Єфименко Т. І., Іванов Ю. Б., Крисоватий А. І., Соколовська А. М. Необхідно зазначити, що проблеми фіскального регулювання національної економіки та його ефективності досить активно та продуктивно розглядаються на щорічному українсько-російському симпозіумі „Теория и практика налоговых реформ", організованому професорами Ю. Б. Івановим та І. А. Майбуровим. Результатом такого симпозіуму є, у т.ч., публікація передових наукових досліджень у галузі оподаткування України та Росії [1. 2. 3]. Питання щодо стимулювання економічного розвитку шляхом застосування бюджетних інструментів також перебуває в епіцентрі наукових досліджень і дискусій. Так, Булана О., Баліцька В. В. Луніна І. О., Кириленко О. П. підкреслюють важливу роль бюджетно-податкового стимулювання в економічному зростанні й праці експертів Міжнародного валютного фонду (приділяють особливу увагу дослідженню бюджетно-податкової політики як антициклічного інструменту) [4]. Банку міжнародних розрахунків (аналіз впливу циклічної бюджетно-податкової політики на економічне зростання) [5].

Дослідження ефективності заходів державної політики у сфері підтримки (субсидування, надання податкових пільг) окремих видів економічної діяльності (далі – ВЕД) проведемо за допомогою аналізу міжгалузевого балансу, який щорічно складається Державною службою статистики України, та даних Державної податкової служби України щодо втрат бюджету внаслідок пільгового оподаткування. Насамперед проведемо ранжування основних ВЕД (див. табл. 1).

Досліджуючи структуру ВВП, необхідно зазначити, що протягом аналізованого періоду спостерігалася тенденція до поступового заміщення секторів, які формують більшу частину ВВП. Криза внесла в цю структуру свої корективи, особливо це позначилося на видах діяльності з високою доданою вартістю (машинобудування, інформатизація, металургія, сільське господарство). Високими темпами скорочувалася частка аграрного сектору у ВВП (до 7,2 % у 2009 р.). Проте за зазначений період ранг цього ВЕД став іншим (у 2001, 2002, 2004 рр. частка даного виду у ВВП була найбільшою). Під час кризи істотно зросли частки секторів сфери послуг, наприклад торгівля (1-й ранг) становила в 2009 р. 14,3 %, транспорт (3-й ранг) – 8,9 %. Така ситуація склалася через те, що уряд, починаючи з 2005 р. і особливо в 2009 р. (під час кризи), стимулював споживчий попит, не стимулюючи при цьому пропозицію. Як наслідок, в Україну почали масово імпортувати споживчі товари (особливо товари довгострокового використання з високою часткою доданої вартості), витісняючи при цьому вітчизняні аналоги.

Таблиця 1

Ранг видів економічної діяльності за вибраними макропоказниками (за 2001–2009 роки)

№ з/п	Макропоказники / Види економічної діяльності	Ранг ВЕД за часткою у структурі: ВВП	експорту	імпорту	валового прибутку, змішаного доходу	оплати праці найманих працівників	податків на виробництво й імпорт	втрат бюджету внаслідок пільгового оподаткування*	субсидій на виробництво
1.	Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги	2	6	8	2	7	11	1	2
2.	Добування вугілля, лігніту й торфу. добування уранової й торієвої руд	11	9	10	13	8	14	5	1
3.	Добування вуглеводнів та пов'язані з ним послуги	12	14	2	12	15	8	10	8
4.	Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	4	5	6	5	6	1	4	9
5.	Легка промисловість	14	8	9	14	13	9	13	12
6.	Виробництво продуктів нафтопереробки	13	7	7	15	14	4	14	4
7.	Хімічна й нафтохімічна промисловість	10	4	3	11	11	6	6	13
8.	Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	6	1	4	6	3	12	7	13
9.	Машинобудування	5	2	1	10	4	2	12	10
10.	Виробництво та розподілення електроенергії	9	10	15	7	9	10	11	3
11.	Будівництво	7	12	13	9	5	5	8	11
12.	Торгівля. ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	1	14	13	1	1	7	3	13
13.	Діяльність транспорту	3	3	5	3	2	3	2	7
14.	Операції з нерухомим майном	8	10	12	4	10	13	9	6
15.	Діяльність у сфері культури та спорту, відпочинку й розваг	15	12	11	8	12	15	15	5

Джерело: розраховано авторами за даними ДПА та Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua.

** За період 2005–2009 рр.*

Серед видів промислової діяльності значні частки у ВВП мали низькотехнологічні й екологічно небезпечні ВЕДи, які мають високі ранги і у експорті. Цей факт аж ніяк не підтверджує наявність прогресивних структурних зрушень у економіці, що повинні спричиняти переважання у формуванні ВВП прогресивно-інноваційних ВЕД. Виходячи з проведеного аналізу, основні структурні співвідношення в національній економіці залишаються фактично на рівні початку 2000-х рр.

У структурі податків на виробництво й імпорт у розрізі ВЕД вагомі частки має лише третина аналізованих видів діяльності, які здебільшого є бюджетоутворюючими (становлять понад 80 % сукупних податкових надходжень у загальному обсязі податків). До таких ВЕД належить виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (1-й ранг). машинобудування (2-й ранг). діяльність транспорту (3-й ранг), виробництво продуктів нафтопереробки (4-й ранг), будівництво (5-й ранг).

Протягом 2001–2009 рр. найбільша частка у структурі податків належала харчовій промисловості (у 2009 р. – 28,3 %, у 2008 р. – 21,3 %, 1-й ранг). Фактично більше ніж п'яту

частину всіх податків на виробництво й імпорт сплачував лише даний ВЕД, який у структурі ВВП має 4-й ранг (у 2009 р. 9,7 %). Водночас один із найбільших ВЕД виробничої сфери – металургійне виробництво (2,5 % у структурі ВВП у 2009 р.) – сплачував лише 1,8 % загального обсягу податкових надходжень (12 ранг з 15 ВЕД).

Досліджуючи валовий прибуток, змішаний дохід, можна сказати, що найвищий ранг у структурі цього показника має торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку, на другому місці – сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги. Необхідно зазначити, що саме ці ВЕД отримують найбільше податкових пільг із бюджету. Можливо, саме цей факт спричиняє високий рівень прибутковості.

На тлі постійного скорочення частки сільського господарства у валовому випуску, в структурі оплати праці, у сплачених податках (у 2009 р. мала від'ємне сальдо), в отриманих субсидіях ця галузь отримала за підсумками 2009 р. 14,9 % валового прибутку (2-й ранг) по економіці в цілому, що є досить вагомим результатом. Більше того, якщо до 2009 р. частка сільського господарства у структурі валового прибутку, змішаного доходу постійно скорочувалася, то у 2009 р. цей показник залишився на рівні 2008 р. Однією з причин такої ситуації є високий ранг цього ВЕД у структурі субсидій на виробництво та пільг у оподаткуванні, відповідно другий і перший, тобто частина витрат сільського господарства перекривається державою.

Також високий ранг сільського господарства у валовому прибутку, змішаному доході пояснюється статистичним фактором – специфікою обрахунку змішаного доходу самозайнятих у сільському господарстві громадян, що спотворює статистичну картину та ускладнює аналіз цього надзвичайно важливого показника.

Щодо оплати праці найманих працівників протягом аналізованого періоду також спостерігалися зрушення: зменшувалася частка сільського господарства, мисливства, лісового господарства та пов'язаних із ними послуг (з 6,7 % в 2001 р. до 2,8 % у 2009 р.). Найвищий ранг мають торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку та діяльність транспорту.

Дані щодо обсягу і структури субсидій на виробництво в розрізі ВЕД представлені в третьому квадранті міжгалузевого балансу. Із 38 ВЕД, за якими розробляються звітні міжгалузеві баланси, важливе значення для аналізу цієї складової третього квадранту мають лише 10 секторів, що за підсумком 2009 р. отримали майже 92 % усіх субсидій на підтримку національної економіки.

Провівши ранжування ВЕД, можна побачити, що за період 2001–2009 рр. найвищий ранг, а відповідно й найбільші обсяги субсидій мають енергетичні види діяльності (добування вугілля, лігніту й торфу, добування уранової й торієвої руд, виробництво та розподілення електроенергії, виробництво продуктів нафтопереробки). У 2009 р. ці сектори економіки отримали 52 % усіх субсидій на підтримку національної економіки.

Досить цікавою є ситуація із субсидуванням сільського господарства. За результатом ранжування, ця галузь знаходиться на другій позиції, хоча до 2006 р. спостерігалося постійне зростання обсягу субсидій. Після цього рівень державної підтримки почав знижуватися й у 2009 р. вона становила 4,9 %. Причинами цього може бути:

– вступ України в 2008 р. у СОТ, де порядок прямого й непрямого субсидування є досить суворим і контрольованим;

– підготовка України до Євро-2012, що потребує великих капітальних вкладень в інші види діяльності;

– досить глибока фінансово-економічна криза, яка обмежила спроможність уряду виділяти додаткові фінансові ресурси на підтримку сільського господарства.

З метою виявлення впливу пільгового оподаткування та субсидій на економічні результати діяльності підприємств за окремими ВЕД було побудовано відповідні регресії. При цьому за цільові показники, за якими можна було б робити висновки про рівень розвитку галузі, було обрано скориговану частку ВЕД у сукупному ВВП (оплата послуг фінансових посередників розподілена пропорційно між ВЕДами) (ВВП), частку ВЕД в оплаті праці найманих працівників у цілому по економіці (ЗП), частку ВЕД у сукупних інвестиціях (інвестиції). Ендогенними показниками було введено частку ВЕД у сукупній сумі втрат бюджету внаслідок пільгового оподаткування (пільги) та частку ВЕД у сукупних субсидіях на виробництво (субсидії). Для аналізу було взято дані за 2009 р., оскільки це останній рік, коли була доступною інформація про витрати-випуск у економіці України та про пільги і субсидії.

Досліджуючи матрицю часткових кореляцій між названими змінними (38 спостережень), можна побачити тісний зв'язок більшості змінних із ВВП, що не є дивним. Однак коефіцієнти кореляції низькі за значенням, щоб викликати проблеми з мультиколінеарністю в регресіях. Для більш детального аналізу впливу стимулюючих заходів уряду на економічну активність підприємств було побудовано три кореляційно-регресійні моделі. Аналіз їх результатів показав, що бюджетні субсидії позитивно впливають на інвестиції в основний капітал підприємств, хоча мультиплікатор і не високий (лише 0,17). Через інвестиційний канал субсидії позитивно впливають і на ВВП – зв'язок інвестицій із ВВП стає незначним після включення в модель інвестицій. У свою чергу, податкові пільги не мають якого-небудь вираженого впливу на інвестиційну діяльність підприємств, однак тісно пов'язані зі зростанням ВВП, при цьому мультиплікатор знову ж таки не високий. Спільною рисою є те, що ні податкові пільги, ні субсидії не впливають на рівень заробітної плати на підприємстві.

Проведений аналіз дає змогу зробити такі попередні висновки: податкові пільги та субсидії загалом позитивно впливають на економічну діяльність підприємств в Україні, але мультиплікатори впливу є досить низькими. Вплив субсидій проявляється через інвестиційний канал, тоді як інші канали впливу не діють. Рівень офіційної заробітної плати в Україні є нейтральним до діючих фіскальних стимулів (можливо, через високе податкове навантаження на фонд оплати праці та заробітну плату).

Відкритим питанням залишається те, чи зможуть підтримувані державою підприємства вийти на шлях самостійного розвитку, коли власні фінансові потоки будуть достатніми для розвитку економічної діяльності. З огляду на іманентно тимчасовий характер пільг і субсидій це питання виступає на передній план. Із цією метою розглянемо більш детально питання впливу бюджетно-податкового механізму на підтримку окремих ВЕД.

Для дослідження результативності субсидування проведемо кластерний аналіз ВЕД (метод *k*-середніх) за їх частками в 2009 р. у ВВП, оплаті праці найманих працівників, податках, субсидіях на виробництво, інвестиціях у основний капітал. За допомогою кластерного аналізу ВЕД були розбиті на 4 кластери (табл. 2).

Розподіл середніх значень аналізованих показників за кластерами представлено в таблиці 3. ВЕД, які мають найбільшу частку в субсидіях на виробництво, входять до другого кластера. Це такі види діяльності, як добування вугілля, лігніту й торфу, добування уранової й торієвої

руд, добування вуглеводнів та пов'язані з ним послуги, виробництво продуктів нафтопереробки, виробництво та розподілення електроенергії, операції з нерухомим майном, діяльність у сфері культури та спорту, відпочинку й розваг.

Таблиця 2

Результати кластерного аналізу видів економічної діяльності

Кластер	Кількість ВЕД	ВЕД, які увійшли до кластеру
Кластер 1	1	Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги
Кластер 2	6	Добування вугілля, лігніту і торфу. Добування вуглеводнів та пов'язані з ним послуги. Виробництво продуктів нафтопереробки. Виробництво та розподілення електроенергії. Операції з нерухомим майном. Діяльність у сфері культури та спорту, відпочинку й розваг
Кластер 3	28	Лісове господарство та пов'язані з ним послуги. Рибальство, рибництво. Добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних. Легка промисловість. Оброблення деревини та виробництво виробів із деревини. целюлозно-паперове виробництво. видавнича діяльність. Виробництво коксу. виробництво ядерних матеріалів. Хімічна та нафтохімічна промисловість. Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції. Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів. Машинобудування. Інші галузі промисловості. Виробництво та розподілення газу. Постачання пари та гарячої води. Збирання, очищення та розподілення води. Будівництво. Діяльність готелів та ресторанів. Діяльність пошти та зв'язку. Фінансова діяльність. Оренда машин та устаткування. прокат побутових виробів і предметів особистого вжитку. Діяльність у сфері інформатизації. Дослідження й розробки. Діяльність у сферах права, бухгалтерського обліку, інжинірингу. надання послуг підприємцям. Державне управління. Освіта. Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги. Санітарні послуги, прибирання сміття та знищення відходів. Діяльність громадських організацій. Надання індивідуальних послуг
Кластер 4	3	Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів.

Джерело: розраховано авторами за даними Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua.

Досліджуючи інші показники ВЕД другого кластера, можна побачити, що їх середні частки становлять: у сукупному ВВП – 2,43 % (третє значення з чотирьох кластерів), у оплаті праці найманих працівників у цілому по економіці – 2,05 % (третє значення з чотирьох кластерів), у сукупних податках на виробництво та імпорт – 3,05 % (друге значення з чотирьох кластерів), у сукупних інвестиціях – 4,95 % (друге значення в сукупних інвестиціях).

У четвертому кластері один ВЕД – „Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів". Цей ВЕД специфічний, має найбільшу частку у структурі податків (28,3 % – перше місце серед кластерів), становить 9,7 % у структурі ВВП (перше місце серед кластерів), та 7,1 % у сукупних інвестиціях (перше місце серед кластерів).

Таблиця 3

Середні значення макроекономічних показників за кластерами

Кластери	Частка ВЕД у сукупному ВВП	Частка ВЕД у оплаті праці найманих працівників у цілому по економіці	Частка ВЕД у сукупних податках на виробництво та імпорт	Частка ВЕД у сукупних субсидіях на виробництво	Частка ВЕД у сукупних інвестиціях	Частка ВЕД у сукупній сумі втрат бюджету внаслідок пільгового оподаткування
Кластер 1	6,8	2,8	0,7	4,9	6,3	31,63
Кластер 2	2,3	2,1	2,8	13,4	5,0	1,33
Кластер 3	1,65	2,06	1,69	1,83	1,31	0,74
Кластер 4	10,4	7,8	12,6	1,6	9,0	12,2

Кожний кластер характеризується досить оригінальним значенням у розвитку національної економіки. Є кластери, які за своїм значенням виступають чистими споживачами фінансових ресурсів (субсидії, податкові пільги) у системі державних фінансів (кластери 1 і 2). Фінансові вигоди, які вони отримують у ході своєї економічної діяльності від держави, не еквівалентні прямим фіскальним, економічним і соціальним результатам їхньої діяльності. Непрямі ефекти національна економіка отримує в результаті міжгалузевих (структурних) економічних зв'язків.

Наприклад, сільське господарство, яке повністю формує кластер 1, отримує 31,6 % податкових пільг у загальній структурі втрат бюджету внаслідок пільгового оподаткування. За одержанням субсидій цей ВЕД поступається лише кластеру 2 та отримує близько 5 % усіх бюджетних субсидій. Але порівняно з кластером 2, що є лідером у одержанні субсидій, сільське господарство має майже втричі більшу частку у ВВП і незначно переважає в оплаті праці й інвестиціях у основний капітал. Більш вагомим результатом діяльності сільського господарства, на нашу думку, є позитивний зовнішній вплив на підприємства кластера 4, який, у свою чергу, є чистим постачальником фінансових ресурсів у систему державних фінансів і найбільшим споживачем продукції сільського господарства, особливо це стосується сфери виробництва харчових продуктів і напоїв. Необхідно зазначити, що продукція цього ВЕДу зазнає найменшого заміщення з боку імпорту.

Фіскальний результат діяльності підприємств із виробництва продуктів харчування (сплачені податки до бюджету) певною мірою компенсував втрати бюджету внаслідок пільгового оподаткування сільського господарства. У свою чергу, торгівля як окремий ВЕД залучена до реалізації продукції попередніх аналізованих видів діяльності. У результаті виникає логічний зв'язок між наданими пільгами, субсидіями та отриманими фіскальними, економічними й соціальними ефектами в системі державних фінансів.

Щодо кластера 2, то тут відсутні як прямий, так і непрямий ефекти. Більшість ВЕД, які споживають продукцію цього кластера, згруповані в кластер 3, що характеризується найнижчими результатами фінансово-економічної діяльності, хоча і вміщує найбільшу кількість ВЕД. За сучасного технологічного укладу ці ВЕД мають найвищий інноваційний потенціал. Серед них хімічна й нафтохімічна промисловість, машинобудування, охорона здоров'я, діяльність у сфері інформатизації.

На відміну від позитивного ефекту, який спричиняють бюджетно-податкові важелі підтримки ВЕДів кластерів 1 і 4, у кластері 3 відсутній позитивний імпульс, заданий бюджетною підтримкою в кластері 2.

Попередньо можна зробити висновок, що необхідно переглянути як обсяг, так і структуру бюджетної підтримки видів діяльності, які пов'язані енергетикою. Це, у свою чергу, сприятиме звільненню значних фінансових ресурсів для можливої підтримки інших, більш ефективних видів діяльності. Змінювати потрібно як механізм надання фінансової підтримки, так і кінцевого одержувача таких стимулів, наприклад, субсидувати переважно ті ВЕД, які входять у кластер 3 і мають значний резерв упровадження інноваційних технологій.

На нашу думку, вдалим прикладом бюджетно-податкової підтримки є сільське господарство, яке через простий, прозорий і ефективний механізм пільгового оподаткування (фіксований сільськогосподарський податок, механізм нарахування ПДВ на продукцію сільського господарства) робить значний внесок у розвиток економіки через власну діяльність, через попит на продукцію сільського господарства (частка продукції сільського господарства

в проміжному споживанні харчової промисловості становить 14,22 %), та шляхом стимулювання розвитку суміжних видів економічної діяльності.

Досить істотний вплив на ефективність бюджетно-податкової підтримки національної економіки має її відкритість. Збільшення товарних потоків, особливо незаконного імпорту, в Україну нівелює намагання уряду стимулювати вітчизняного виробника через заміщення національної продукції імпортною. Офіційний імпорт також бере участь у ефекті заміщення, але разом із тим сплачуються податки при перетині митного кордону. Фактично за рахунок надходжень від таких податків і реалізуються проекти бюджетного стимулювання економіки.

Більший, а в окремих випадках навіть руйнівний, вплив має незаконний імпорт товарів на проведення кластерного аналізу. Так, продукцію сільського господарства та харчової промисловості, за даними дзеркальної статистики, ввозять в Україну легітимно, сплачуючи при цьому ввізне мито й ПДВ. Середньозважена ставка мита на такі товари є значною, а факт її сплати на митному кордоні України – досить важливим як для національного товаровиробника (цінова конкурентоспроможність), так і для всієї країни (фіскальна ефективність).

На відміну від продукції кластерів 1 і 4, продукція кластера 3 імпортується в Україну без сплати належних податків, що, у свою чергу, призводить до витіснення вітчизняної продукції та недонадходження податків. Необхідно зазначити, що в таких товарних позиціях ставка мита є досить високою, що, ймовірно, й провокує тіньовий імпорт товарів.

Можливо, саме через те, що реальна відкритість ВЕД, які входять до кластера 3, набагато вища за офіційну, стимулюючі імпульси, що утворюються бюджетно-податковими механізмами в кластері 2, не досягають свого позитивного ефекту.

Тому, на нашу думку, необхідно підвищувати ефективність роботи митних органів, зменшуючи корупцію, та знижувати митні тарифи. Останній крок знизить цінову конкурентоспроможність вітчизняної продукції, але підвищить рівень сплати податків на міжнародну торгівлю та створить умови для зменшення тіньової економіки.

Заходи державної політики у сфері субсидування повинні мати не короткостроковий (забезпечення платоспроможності підприємств, зменшення (попередження) їх збитковості), а стратегічний характер. Звичайно, на швидкі економічні ефекти від цього сподіватися не доцільно, проте в середньостроковій перспективі національна економіка отримуватиме позитивні імпульси від проведених заходів бюджетно-податкового стимулювання.

Проведений аналіз оцінки ефективності бюджетно-податкової підтримки національної економіки України дозволяє зробити такі висновки:

1. Відповідно до Концепції Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2012 рік[1] одним з пріоритетних напрямів економічної і соціальної політики є підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу через розвиток базових галузей сільського господарства, зокрема, за рахунок модернізації потужностей з виробництва, перероблення та зберігання сільськогосподарської продукції, оновлення парку сільськогосподарської техніки завдяки забезпеченню розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування. На жаль, у бюджетній резолюції на 2012 р., схваленій Постановою Верховної Ради України від 13 травня 2011 року № 3358-VI, підтримка агропромислового комплексу не визначена пріоритетною. Виходячи з проведеного аналізу,

[1] *Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 березня 2011 року № 219-р.*

надання значних податкових пільг сільському господарству разом з обережною політикою бюджетного субсидування є виправданим заходом, який стратегічно відіграв досить важливу роль у зростанні національної економіки у 2004–2008 рр. і досягненні макроекономічної стабілізації у 2010–2011 рр. За допомогою таких інструментів сільське господарство поступово стає конкурентоспроможною галуззю не тільки на внутрішньому ринку, а й на зовнішніх ринках. Крім того, стимулювання розвитку сільського господарства має не тільки прямий ефект – вклад у ВВП, загальний обсяг інвестицій, але й непрямий – позитивний імпульс для розвитку суміжних галузей національної економіки, що споживають продукцію сільського господарства: виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів; торгівля (кластер 4).

Враховуючи результати проведеного аналізу та окремі положення Концепції Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2012 рік, вважаємо необхідно передбачити у проекті державного бюджету на 2012 рік збільшення видатків на модернізацію потужностей з виробництва, перероблення та зберігання сільськогосподарської продукції, оновлення парку сільськогосподарської техніки внаслідок забезпечення розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування. Такий захід забезпечить розвиток не тільки галузі сільського господарства, а й інших суміжних галузей, а саме: машинобудування, будівництво, харчову промисловість.

2. Фіскальна підтримка, що надавалася підприємствам кластера 2, куди здебільшого входить паливно-енергетичний комплекс, не мала значного позитивного ефекту ні для підприємств цього кластера, ні для підприємств суміжних галузей, які в основному містяться в кластері 3. Це говорить про необхідність переглянути механізм надання та обсяг бюджетно-податкової підтримки паливно-енергетичному комплексу України, що явно вивільнить додаткові фінансові ресурси в системі державних фінансів. Такі ресурси можна досить ефективно розмістити в тих видах економічної діяльності, які реально можуть надати позитивні імпульси розвитку суміжнім галузям. Наприклад, те саме сільське господарство, машинобудування, розбудова інфраструктури.

Такий висновок відповідає поставленому завданню в бюджетній резолюції на 2012 р., схваленій Постановою Верховної Ради України від 13 травня 2011 року № 3358-VI, стосовно удосконалення механізму державної підтримки вугле- і торфодобувних підприємств (включаючи поетапне припинення покриття операційних витрат таких підприємств), реформування вугле- і торфодобувної галузі з метою підвищення ефективності її роботи.

Виходячи з цього, вважаємо доцільно передбачити у проекті державного бюджету на 2012 рік поетапне припинення субсидування собівартості державних вугільних підприємств, а за рахунок вивільнених коштів збільшити фінансування на працевлаштування та соціальну підтримку працівників. Також передбачити кошти на проведення реструктуризації вугледобувних підприємств на основі концентрації виробничого потенціалу та раціонального використання фінансових ресурсів. проводити подальшу приватизацію перспективних і ліквідацію безперспективних підприємств вугільної галузі.

3. Концепція Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2012 рік передбачає ефективне використання промислово-технологічного потенціалу шляхом стимулювання оновлення основних фондів і технічного переоснащення промислового виробництва, підтримки розвитку базових високо- та середньотехнологічних виробництв, просування промислової продукції вітчизняного виробництва на внутрішньому та

зовнішньому ринках. Результати проведеного аналізу корелюють із цим положенням Концепції. Так, до третього кластера входять види економічної діяльності з досить високим потенціалом введення інновацій та потенційними широкими ринками збуту (як внутрішнього, так і зовнішнього ринку). Водночас, підприємства таких видів економічної діяльності отримують найменшу підтримку з державного бюджету як у формі субсидій, дотацій, так і у формі податкових пільг.

Вважаємо необхідно переорієнтувати фіскальні стимули держави на пріоритетні види економічної діяльності, що входять до цього кластера, можливо, за рахунок скорочення підтримки кластера 2.

У зв'язку з цим доцільно передбачити у проекті державного бюджету на 2012 рік поетапну фіскальну підтримку видів економічної діяльності, які сконцентровані в кластері 3 та можуть забезпечити позитивні інвестиційні імпульси в інших суміжних галузях національної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Налогообложение: проблемы науки и практики – 2009 / [Агарков Г. А., Алексеев И. В., Барулин С. В. и др.] ; под ред. Ю. Б. Иванова. – Х. : ФЛП Либуркина. ИД „ИНЖЭК", 2009. – 296 с.

2. Налоговые реформы. Теория и практика – 2010 / [Майбуров И. А., Иванов Ю. Б., Агарков Г. А. и др.] ; под ред. И. А. Майбурова, Ю. Б. Иванова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2010. – 463 с.

3. Реформирование налоговых систем. Теория, методология и практика : монография / [под ред. И. А. Майбурова, Ю. Б. Иванова, А. И. Крисоватого]. – К. : Кондор, 2011. – 352 с.

4. World economic outlook: financial stress, downturns and recoveries. – Washington, DC: International Monetary Fund. – October, 2008. – 321 p.

5. Cyclical Fiscal Policy,Credit Constraints,and Industry Growth // Philippe Aghion, David Hemous, Enisse Kharroubi. – BIS Working Paper. – February, 2011. – 41 p.

Стаття надійшла до редакції 6 червня 2011 р.

До авторів збірника:

Шановні друзі!

Звертаємося до вас з проханням дотримуватися таких вимог до матеріалів, що надсилаються до редакції:

1. Зміст статей повинен відповідати профілю журналу. Обсяг статті, враховуючи список літератури, таблиць, фотографій і малюнків, не повинен перевищувати 10 сторінок машинописного тексту, що надрукований через 1,5 інтервали на аркушах стандартного формату А4, оглядової статті (з погодження редакції) 10 сторінок, короткого повідомлення – 1 сторінку.

2. Заголовок статті повинен бути коротким і розкривати тему.

3. Рукопис до редакції подається у одному примірнику. Сторінки обов'язково пронумеровані. Розміри полів: зліва – 30 мм, справа – 20 мм, зверху – 20 мм, знизу – 20 мм.

4. Автор зобов'язаний ретельно вичитати рукопис і підписати його на останній сторінці.

5. На першій сторінці рукопису зазначаються атрибути статті:

– назва рубрики, для якої призначений матеріал (якщо такої рубрики немає, то редакція визначає її за власним розсудом);

– індекс за Універсальною десятковою класифікацією (УДК);

– прізвище, ім'я, по батькові авторів повністю, вчений ступінь, повна назва організації, де працює чи навчається автор;

– назва статті;

– анотація українською та англійською мовами (не більше 75 слів);

– ключові слова.

6. Рукописи приймаються і публікуються лише українською мовою.

7. Цитати, таблиці, статистичні дані, цифрові показники, що підвищують рівень аналітичних матеріалів, обов'язково подаються з посиланням на джерела у кінці на відповідній сторінці; нумерацію посилань на ту чи іншу роботу позначати в тексті у дужках за порядковим номером цієї роботи в списку літератури. Першоджерела подаються на мові оригіналу. Таблиці повинні бути пронумеровані й мати заголовок.

8. У кінці матеріалу потрібно вказати прізвище, ім'я та по батькові автора, його поштову адресу, номер телефону. До статті додається дискета з матеріалами.

Увага!

Відповідальність за точність викладеного матеріалу покладається на автора.

Матеріали, зіскановані та недбало оформлені, з грубим порушенням правил редакцією не розглядаються і не рецензуються.

Над випуском працювали:

Редактор-коректор **Мультян В.В.**

Технічне редагування та
комп'ютерне верстання **Новицького С.В.**

Підп. до друку 30.09.2011 р. Формат 70x108/16 Папір офсет. № 1.
Друк різографний. Ум.-друк. арк. 10,3. Обл.-вид. арк. 14,4
Тираж 500 прим. Зам. № 85

Видавець і виготовлювач
Національний університет державної податкової служби України
вул. Карла Маркса, 31, м. Ірпінь, Київська обл., 08201

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої діяльності
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 1858 від 30.06.2004 р.